

РОЗДІЛ 10 СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.965.6

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ПРАВОВА ДОПОМОГА» ТА «ПРАВОВА ПОСЛУГА» В АСПЕКТІ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

COMPARISON BETWEEN THE CONCEPTS OF «LEGAL AID» AND «LEGAL SERVICE» IN THE ASPECT OF DETERMINING THE NATURE OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF LAWYER

Заборовський В.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
Ужгородського національного університету

У статті аналізуються як різноманітні погляди науковців, так і позиції українського законодавця щодо застосування понять «правова допомога» та «правова послуга», зокрема, в аспекті визначення сутності професійної діяльності адвоката. Вказується на відсутність єдиної точки зору щодо співвідношення вищевказаних понять. Робиться висновок про можливість розмежування понять «правова допомога» («професійна правнича допомога») та «правова послуга» як за суб'єктом одержання та суб'єктом надання, так і за механізмом здійснення та сферою правового регулювання.

Ключові слова: адвокат, адвокатська діяльність, професійна правнича (правова) допомога, правова допомога, правова послуга.

В статье анализируются как различные взгляды ученых, так и позиции украинского законодателя о применении понятий «правовая помощь» и «правовая услуга», в частности, в аспекте определения сущности профессиональной деятельности адвоката. Указывается на отсутствие единой точки зрения относительно соотношения вышеуказанных понятий. Делается вывод о возможности разграничения понятий «правовая помощь» («профессиональная юридическая помощь») и «правовая услуга» как по субъекту получения и субъекту предоставления, так и по механизму осуществления и сфере правового регулирования.

Ключевые слова: адвокат, адвокатская деятельность, профессиональная правовая помощь, правовая помощь, правовая услуга.

In the paper an analysis how the different views of scientists, and the position of Ukrainian lawmakers on the application of the concepts of "legal assistance" and "legal service", particularly in the aspect of determining the nature of the professional activity of the lawyer. It indicates the absence of a unified point of view on the relation of the above concepts. The conclusion about the possibility of distinction between "legal aid" ("professional legal assistance") and "legal services" as the subject for obtaining and providing to the subject, and on the mechanism of implementation and scope of legal regulation.

Key words: lawyer, advocacy, professional legal assistance, legal aid, legal services.

Постановка проблеми. В одній із наших наукових праць ми, аналізуючи співвідношення понять «правова допомога», «юридична допомога» та «правнича допомога», вказували на те, що для позначення професійної діяльності адвоката доволі часто використовується й поняття «правова (юридична) послуга». Також ми звертали увагу на те, що «співвідношення понять «правова допомога» та «правова послуга» є одним з найдискусійніших в юридичній літературі, але оскільки виходить за межі даного наукового дослідження, то таке співвідношення буде предметом одного із наших наступних досліджень» [1, с. 140]. Отже, вважаємо за необхідне проаналізувати співвідношення вищевказаних понять, що дасть нам можливість встановити сутність професійної діяльності адвоката, а тому й безпосередньо визначити предмет договору, який укладається між адвокатом та його клієнтом.

Стан опрацювання. Проблема співвідношення понять «правова допомога» та «правова послуга» з метою визначення сутності професійної діяльності адвоката була предметом досліджень ряду вчених. Серед вчених, які досліджували окремі аспекти цієї проблеми, доцільно виділити Т.В. Варфоломееву, Т.Б. Вільчик, О.П. Галоганова, В.Р. Дюкіну, К.Г. Книгіна, В.Л. Кудрявцева, А.Г. Кучерену, В.С. Личко, Р.Г. Мельниченко, Д.В. Музюкіна, І.І. Панкова, В.Ю. Панченко, В.В. Печерського, Р.С. Титикало, Г.К. Шарова. Водночас більшість досліджень характеризуються певною фрагментарністю, а тому сьогодні залишається достатня кількість дискусійних моментів в цій сфері.

Метою статті є аналіз співвідношення понять «правова допомога» та «правова послуга» для безпосереднього встановлення сутності предмета договору, який укладається між адвокатом і його клієн-

том. Основними завданнями, які автор ставить перед собою, є аналіз різноманітних позицій науковців, які розкривають зміст як поняття «правова допомога», так і поняття «правова послуга»; дослідження стану українського законодавства щодо використання вищевказаних понять; визначення критеріїв розмежування понять «правова допомога» та «правова послуга».

Виклад основного матеріалу. В юридичній літературі наявні різні точки зору щодо співвідношення понять «правова допомога» і «правові послуги». Так, деякі науковці вказують на тотожність вищевказаних понять. Зокрема, такої позиції притримується Т.І. Ільїна, яка не розмежує ці поняття, а зазначає, що «правові (юридичні) послуги (допомога) – це діяльність зі створення і передачі конкретної інформації послугоотримувачу або третій особі (державному органу, посадовій особі тощо), необхідної для захисту прав і законних інтересів послугоотримувача» [2, с. 11]. Такої ж точки зору притримується і Г.К. Шаров, який вказує на те, «що немає сенсу шукати відмінності в поняттях «юридична допомога» і «юридичні послуги». За змістом це однакова діяльність, а відмінність в її визначенні пов'язана з традиційним використанням відповідних термінів адвокатами і підприємцями, а також в різних галузях права (наприклад, в цивільному та податковому – послуги, в кримінально-процесуальному – допомога)» [3, с. 52]. Цікавою є й позиція В.Р. Дюкіної, яка на підставі дослідження професійної діяльності адвоката відповідно до законодавства Європейського Союзу доходить висновку, що терміни «юридична допомога» та «юридичні послуги» – це різні позначення одного й того ж явища [4, с. 3].

Зовсім іншої точки зору притримуються науковці (зокрема, Д.В. Музюкін [5, с. 6], В.В. Печерський [6, с. 67]), які розмежовують вищевказані поняття, і, як зазначає І.І. Панков, головним чином таке розмежування проводиться «за характером діяльності (допомога, на відміну від послуги, не носить комерційного характеру), суб'єктами її здійснення (допомогу надають тільки адвокати), за спрямованістю на досягнення результату (послугі, на відміну від допомоги, властива спрямованість на результат)» [7, с. 45].

Поширеною в юридичній літературі є і точка зору науковців, які доступ до правої допомоги розглядають через надання особі різного роду правових послуг. Прихильниками такої точки зору є М.В. Андріян [8, с. 10], Р.Г. Мельниченко [9, с. 13], В.С. Личко [10, с. 4], Г.О. Світлична [11, с. 112], Р.С. Титикало [12, с. 7]. Розділяє таку позицію й О.Л. Дзюбенко, яка виходить з того, що «поняття «правова допомога» та «правова послуга» не є взаємовиключними, оскільки вони складають предмет одного договору, мета якого полягає у наданні правової допомоги, що виражається в наданні однієї чи кількох правових послуг» [13, с. 267].

Розглядаючи питання про співвідношення понять «правова допомога» й «правова послуга», слід звернути увагу й на те, що деякі науковці розділяють точку зору, за якою поняття «юридична допомога»

являє «собою більш широке поняття, ніж «юридичні послуги», і включає його в свій зміст» [14, с. 112]. З таких позицій виходить й В.С. Личко, який акцентує увагу на співвідношенні вищевказаних понять, оскільки, як він зазначає, правова допомога є поняттям більш високого юридично-нормативного порядку і більш широкого соціально-правового змісту, та доходить висновку, що «понятійно-смысловая взаємодія між цими поняттями може бути виражена як відношення категорії (правова допомога) і поняття (правові послуги)» [10, с. 8]. Як більш широке поняття юридичну допомогу розглядає і К.Г. Книгін, який вказує на те, що, крім надання юридичних послуг, воно включає в себе й представництво інтересів довірителя в суді й інших органах [15, с. 104], тобто «надання юридичних послуг є однією з можливих форм надання правової допомоги» [16, с. 15].

Вказане дає нам можливість погодитися із твердженням М.В. Стаматіної про те, що «у законодавстві, юридичній навчальній і науковій літературі терміни «правова допомога» і «юридична послуга» використовуються досить часто. Проте значення їх настільки різні і суперечливі, що в одних випадках виникає думка, що ці терміни тотожні, в інших – діаметрально протилежні, в третіх – мають підлеглий характер тощо, що значно ускладнює процес їх понятійного визначення і вживання» [17, с. 138]. В аспекті нашого дослідження слід враховувати й твердження Т.Б. Вільчик про те, що «значна кількість дослідників вважає застосування у законодавстві поняття «правові послуги» неприпустимим» [18, с. 26]. На нашу думку, така точка зору має право на існування, оскільки, як вміло відзначає Т.В. Варфоломеєва, відношення до правової допомоги як до послуги «знижує її значення в державі до рівня побутових послуг» [19, с. 38], а це ми вважаємо неприпустимим, оскільки «життєва ситуація, яка потребує зміни за допомогою адвоката, не є предметом побутового характеру» [20, с. 78].

Враховуючи вказане, вважаємо за необхідне здійснити комплексний аналіз позицій як законодавця, так і науковців, які розкривають сутності понять «правова допомога» та «правова послуга», що дасть нам можливість, зокрема, «встановити ясність при визначенні як предмета діяльності адвоката, так і самого характеру адвокатської діяльності» [14, с. 113].

Насамперед необхідно відзначити те, що ст. 59 Конституції України закріплено положення, за яким кожен має право на професійну правничу (в попередній редакції – правову) допомогу. Ідентична позиція закріплена й в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 10) [21]. Для позначення професійної діяльності представника (захисника), термін «правова допомога» активно використовується Цивільним процесуальним кодексом України, Кодексом адміністративного судочинства України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним процесуальним кодексом України. Слід відзначити те, що вказані процесуальні акти для позначення такої діяльності використовують виключно термін «правова допомога». Аналогічно для

характеристики видів адвокатської діяльності виключно термін «правова допомога» використовують й Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [22] та Правила адвокатської етики [23]. Широке застосування термін «правова (юридична) допомога» отримав й в міжнародних актах, зокрема в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 10) [24], Резолюції (78) 8 Комітету міністрів «Про юридичну допомогу та консультації» від 2 березня 1978 року [25], Рекомендації Rec (2006) 13 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи «Про застосування тримання під вартою, про умови, в яких воно має здійснюватися, і про заходи щодо попередження насильства» від 27 вересня 2006 року [26], Положенні про роль юристів [27]. Цей термін отримав своє застосування й в Конституціях багатьох країн світу, і, як зазначає М.С. Амельков, результати аналізу законодавства країн СНД дають можливість дійти такого висновку: «Конституції всіх країн СНД закріплюють право на отримання кваліфікованої юридичної допомоги» [28, с. 33].

Незважаючи на такий стан речей, необхідно звернути увагу на те, що український законодавець не є повною мірою послідовним щодо використання терміна «правова допомога». Так, вперше визначення цього поняття було закріплено в Законі України «Про безоплатну правову допомогу» [29] (ст. 1), за яким «правова допомога» розглядається як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення. Водночас під правовими послугами фактично розуміються здійснення представництва, забезпечення захисту та надання інших видів правової допомоги. З таких же позицій виходить український законодавець й в Законі України «Про соціальні послуги» [30], де серед видів соціальних послуг розглядаються і юридичні, які, зокрема, полягають в оформленні правових документів, захисті прав та інтересів особи, іншій правовій допомозі. В цьому випадку слід звернути увагу й на позицію Конституційного Суду України, який в Рішенні від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000 (справа про право вільного вибору захисника) [31] право на правову допомогу розглядає як гарантовану Конституцією України можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги. На підставі такого Рішення науковці доходять висновків про те, що Конституційний Суд України не розрізняє поняття «правова допомога» та «правові послуги» [18, с. 27], та про можливість поставити знак рівності між ними [32, с. 94]. Водночас в іншому Рішенні [33] Конституційний Суд України право на правову допомогу розкриває як гарантовану державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права. При цьому він жодним чином не використовує термін «правова послуга» ні при визначенні вказаного поняття, ні взагалі в змісті цього Рішення. Крім цього, як ми відзначали, більшість процесуальних кодексів для позначення діяльності

представника (захисника) використовує виключно термін «правова допомога», проте Господарський процесуальний кодекс України оперує й терміном «послуги адвоката» (ст. ст. 44, 48, 49 Кодексу).

Все це дає можливість дійти висновку, що український законодавець в більшості випадків для характеристики професійної діяльності адвоката (представника, захисника) застосовує виключно термін «правова допомога», проте в деяких випадках він використовує й термін «правова послуга», не наводячи при цьому належного розмежування між ними. Відсутнє належне таке розмежування й в підходах науковців щодо характеристики професійної діяльності адвоката як правої допомоги та / або правових послуг, що вказує на необхідність дослідження природи вказаних понять у їх співвідношенні між собою.

Насамперед необхідно виходити з того, що відповідно до тлумачного словника «допомога» розглядається як «допомагати, сприяння, підтримка; допомога в роботі, допомога в біді» [34, с. 917]. Водночас слово «послуга» означає «саму дію, допомогу, догодження» [35, с. 860] і розглядається поряд з як словами (прислужитися, служити, служіння, послужливий тощо), так і словосполученнями (зокрема, прислужитися комусь, найнятися в слуги, намагатися бути корисним). Відсутність чіткого розмежування в розумінні цих слів дає можливість деяким науковцям доходити висновку, що «поняття «юридична допомога» та «юридичні послуги», хоча і не є абсолютно тотожними, але мають подібне значення, тому немає ніякого сенсу наділяти їх різним змістом» [36, с. 96]. Ми не погоджуємося з таким твердженням, а вважаємо, що ключовим в розумінні терміна «допомога» є його сприйняття як діяльності, яка спрямована на сприяння (підтримку, допомогу) особі, зокрема, коли вона перебуває в біді. Необхідність надання допомоги особі, яка її потребує, полягає в тому, що її неотримання характеризується можливістю заподіяння такої особі істотної шкоди. Тоді як під «послугою», як зазначає Ю.В. Панченко, слід розуміти «результат безпосередньої взаємодії виконавця і споживача, а також власної діяльності виконавця щодо задоволення потреби споживача (економіко-правовий зміст)» [37, с. 17], але вже щодо досягнення певного корисного ефекту. Як вміло відзначає науковець, розмежування понять «допомога» і «послуга» має проводитись з урахуванням сенсу, в якому вони вживаються.

Виходячи з цього, ми розділяємо позиції тих науковців, які поняття «правова (юридична) допомога» розглядають як сприяння в реалізації прав та законних інтересів особи, яка потребує такої допомоги, коли вона перебуває в складних (проблемних) правових ситуаціях. Зокрема, з таких позицій виходять вчені, які таку допомогу розглядають як сприяння: М.П. Потаніна (в реалізації прав і свобод особистості, що здійснюється засобами юридичного характеру з метою максимально сприятливого задоволення індивідуальних інтересів в умовах проблемної правової ситуації) [38, с. 8], Т.Б. Вільчик (в реалізації правових можливостей суб'єктів права з метою ви-

рішення проблемної правової ситуації і досягнення максимально сприятливого результату для цих осіб [39], В.С. Кашковський (в попередженні порушення прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права, усуненні або зменшенні несприятливих наслідків такого порушення та у відновленні належного стану суб'єкта права) [40, с. 7]. Подібних позицій притримуються й інші науковці [9, с. 7; 16, с. 16–17].

На нашу думку, основою в розмежуванні між поняттями «правова допомога» та «правова послуга» повинна бути наявність складної (проблемної) правової ситуації, яка і підштовхнула суб'єкта отримання допомоги звернутися за її наданням. Такої ж точки зору притримується І.І. Панков, який звертає увагу на те, що найбільш вдалим критерієм розмежування вказаних понять якраз є і те, «що підштовхнуло особу звернутися до юриста: правова проблема або інтерес, який носить правовий характер» [7, с. 45]. Як зазначають автори монографії «Теорія адвокатури», така допомога потрібна особі в складній життєвій ситуації, яка змушена звернутися за її наданням, а складність такої ситуації характеризується «не тільки можливими або наявними матеріальними втратами, а й реальними фізичними стражданнями, і душевними хвилюваннями, невлаштованістю, переживаннями» [20, с. 78]. Вони відзначають, що така ситуація не підлягає заміні, ремонту, компенсації, а може бути тільки радикально змінена (життєва обстановка повинна стати якісно іншою). Така проблемна життєва ситуація суб'єкта отримання, яка має правовий характер, в юридичній літературі розглядається ще як об'єкт юридичної допомоги [41, с. 108]. Як зазначає В.В. Печерський, виникнення потреби в наданні послуги «не пов'язане з істотними життєво важливими елементами діяльності фізичної або юридичної особи і обумовлюється бажанням отримання певної сукупності благ, які можуть бути корисні (або використані) в тій чи іншій життєвій ситуації (очікуваної в майбутньому, здійснюваної в сьогоденні або тієї, яка сталася в минулому)» [6, с. 66]. При цьому він зазначає, що така потреба не здійснюється в умовах наявності спору або конфлікту чи коли правам, свободам і правоохоронюваним інтересам особи загрожує потенційне або реально наявне порушення.

Одержувачем правової допомоги є особа, яка, перебуваючи в складній (проблемній) правовій ситуації, потребує такої допомоги. Потреба в допомозі, як зазначає Ю.В. Панченко, полягає в нездатності такої особи через об'єктивні чи суб'єктивні причини задовольнити свої інтереси (досягти свої цілі) своїми силами «внаслідок відсутності спеціальних знань і навичок в області права (незнання про свої права в тій чи іншій життєвій ситуації, про правові засоби їх реалізації тощо), наявності юридичних та (або) фактичних перешкод для самостійного використання своїх правових можливостей (недієздатність, вік, стан здоров'я, небажання, психологічна неготовність діяти самостійно в правовій сфері тощо)» [37, с. 9, 15]. В цьому випадку необхідно враховувати й те, що, як ми уже відзначали, неотримання допо-

моги характеризується можливістю заподіяння такої особі істотної шкоди, негативних наслідків.

Передбачаючи можливість настання в житті особи складних (проблемних) правових ситуацій, держава повинна забезпечувати існування належного правового механізму захисту її прав. Аналіз положень ст. ст. 3, 59 і 131-2 Конституції України дає можливість дійти висновку, що саме держава взяла на себе обов'язок гарантувати забезпечення прав і свобод людини як одних із основних життєвих цінностей особи. Проте вона передала (делегувала) вже адвокатурі виконання функції щодо надання правової допомоги особам. При цьому потрібно враховувати положення вже згадуваної Резолюції (78) 8 Комітету міністрів «Про юридичну допомогу та консультації» [25], в якій наголошується на тому, що надання юридичної допомоги має розглядатися не як акт милосердя до бідних, а як зобов'язання, яке лежить на всьому суспільстві загалом. Особливість права на професійну правничу (правову) допомогу полягає і в тому, що воно, по-перше, є невід'ємним елементом правового статусу адвокатури, структурно входить в правовий інститут основних прав та свобод людини і громадянина, який лежить в основі правового статусу особистості і як конституційне право має найвищу юридичну силу та підлягає підвищеному захисту [42; 43, с. 17], а по-друге, має особливу соціальну значущість, яка «полягає у тому, що воно є своєрідним посередником у реалізації особою інших прав» [44, с. 46; 45, с. 129].

Не вдаючись до детального аналізу сутності права на професійну правничу (правову) допомогу, вважаємо за можливе погодитися із позиціями тих науковців, які конституційне право на таку допомогу розглядають як право-гарантію. Так, В.Л. Кудрявцев зазначає, що, «з одного боку, держава надає кожному право на отримання кваліфікованої юридичної допомоги, а з іншого – забезпечує, створює і робить реально здійсненим реалізацію даного права шляхом його гарантованості» [46, с. 94]. Такої ж точки зору притримуються О.П. Галоганов (право на кваліфіковану юридичну допомогу може розглядатися як конституційно-процесуальне право-гарантія, яке покликане забезпечувати належні юридичні передумови для послідовної правореалізації і ефективного досягнення громадянами юридичних цілей, включаючи судовий захист своїх прав і свобод) [43, с. 19], А.Г. Кучерена (право на кваліфіковану юридичну допомогу має подвійну природу: з одного боку, воно існує як суб'єктивне приватне право людини, а з іншого – є найважливішою гарантією захисту всіх інших прав і свобод) [47] та інші науковці [16, с. 8].

Крім цього, слід не забувати й про те, що ми дотримуємося точки зору, за якою в діяльності як адвокатури загалом, так і адвоката зокрема простежується органічне поєднання публічних та приватних інтересів, що «полягає в публічно покладеному обов'язку, з одного боку, і гарантованій можливості особи претендувати на отримання кваліфікованого юридичного сприяння – з іншого» [48, с. 31]. Така особлива природа права на правову допомогу (публічно-правовий

характер адвокатської діяльності насамперед виявляється в тому, що обов'язок забезпечення прав і свобод людини і громадянина лежить саме на державі) дає нам можливість погодитися із твердженням науковців, які надання такої допомоги відносять, зокрема, до сфери конституційних правовідносин (деякі науковці правову допомогу розглядають як інститут, до складу якого входять норми не тільки конституційного, але й міжнародного та інших галузей права). Такої позиції, зокрема, дотримуються Н.А. Булатова [48, с. 31], Т.Б. Вільчик [39], Р.Г. Мельниченко [9, с. 7], Д.В. Музюкін [5, с. 27], О.В. Орлов [49, с. 15], А.А. Салчак [50, с. 74], О.М. Шуковська [51].

Все це дає можливість розмежувати поняття «правова допомога» і «правова послуга» й за сферою їх правового регулювання, дотримуючись при цьому позиції, за якою правові послуги відносяться до сфери цивільно-правових правовідносин, тоді як правова допомога є насамперед інститутом конституційного права. Як вміло відзначає Т.Б. Вільчик, Конституція України гарантує громадянам право на правову допомогу як категорію реалізації їх прав, але не гарантує їм послугу як категорію міжсуб'єктних цивільно-правових відносин як економічне благо [39]. Виходячи з цього, ми повною мірою погоджуємося із твердженням В.В. Іванової про те, що «адвокатська діяльність, виражена в наданні юридичної допомоги, – це діяльність професійна, яку вводить держава як гарантію виконання свого обов'язку щодо захисту своїх громадян, а не пропонує послуги правового характеру. Послуга – це здійснення діяльності на договірній основі різними суб'єктами і в різних сферах, а юридична допомога, згідно зі ст. 48 Конституції РФ, – це виконання державою свого обов'язку, зобов'язання» [52, с. 28].

Додатковим підтвердженням вказаної позиції є й те, що держава, гарантувавши в Основному Законі право на професійну правничу (правову) допомогу, повинна забезпечувати й умови кваліфікованого її надання, зокрема, з метою недопущення ситуації,

коли така допомога буде надаватися особами, які не мають відповідних професійних знань та навичок. Отже, ми поділяємо позицію А.Г. Кучерени, який право на правову допомогу розглядає як «гарантовану законом можливість особи отримувати необхідну їй допомогу від осіб, що володіють спеціальними юридичними знаннями, вміннями і навичками, що дозволяють людині ефективно захищати і відстоювати свої права і законні інтереси» [47, с. 11].

Висновки. Отже, ми підтримуємо позицію українського законодавця, який на конституційному рівні гарантує особам саме право на професійну правничу (правову) допомогу, а не послугу, закріплюючи обов'язок щодо її надання саме за адвокатурою, встановлюючи при цьому значні кваліфікаційні та інші вимоги до претендентів на здобуття статусу адвоката. В цьому випадку потрібно враховувати й те, що держава гарантує особі можливість отримання належної професійної правової допомоги і шляхом закріплення особливого професійного статусу адвоката, наділяючи останнього певним колом професійних прав, обов'язків та гарантій, а також встановленням особливої процедури притягнення до відповідальності.

Вказане дає нам можливість здійснити розмежування понять «правова допомога» («професійна правнича допомога») та «правова послуга» як за суб'єктом одержання (допомогу отримує особа, яка перебуває в складній (проблемній) правовій ситуації, – об'єкт допомоги); суб'єктом надання (особою, яка наділяється особливим професійним статусом, – адвокатом), так і за механізмом здійснення та сферою правового регулювання (закріплення та гарантування конституційного права на правову допомогу). Слід відзначити, що це не єдині критерії розмежування вищевказаних двох понять, такими можуть виступати й спрямованість на досягнення результату та характер діяльності, під час якої вони реалізуються, але це буде темою нашого подальшого наукового дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заборовський В.В. Професійна діяльність адвоката – це правова, юридична чи професійна правнича допомога? / В.В. Заборовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2016. – Вип. 38. – Т. 2. – С. 140–145.
2. Ильина Т.И. Обязательства по оказанию правовых услуг в Российской Федерации : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Т.И. Ильина. – М., 2007. – 22 с.
3. Шаров Г.К. Российская адвокатура на рынке юридических услуг / Г.К. Шаров // Адвокатура. Государство. Общество : сборник материалов III Всероссийской научно-практической конференции (г. Самара, 24 августа 2006 года). – М., 2006. – С. 51–64.
4. Дюкина В.Р. Гражданско-правовое регулирование оказания адвокатских услуг в праве Европейского Союза : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / В.Р. Дюкина. – М., 2014. – 201 с.
5. Музюкин Д.В. Правовое обеспечение рынка юридических услуг : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Д.В. Музюкин. – Томск, 2007. – 30 с.
6. Печерский В.В. Юридическая помощь и юридическая услуга: формирование и сравнение понятий / В.В. Печерский // Вопросы адвокатуры. – 2005. – № 1 (36). – С. 50–69.
7. Панков И.И. Соглашение об оказании юридической помощи как особый гражданско-правовой договор / И.И. Панков // Актуальные проблемы науки XXI века : сб. ст. уч. науч.-практ. семинара молодых ученых (г. Минск, 17 февраля 2011 года). – Минск, 2011. – С. 44–49.
8. Андриянов Н.В. Гражданское общество как среда институционализации адвокатуры : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Н.В. Андриянов. – СПб., 2006. – 24 с.

9. Мельниченко Р.Г. Конституционное право на юридическую помощь : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / Р.Г. Мельниченко. – Волгоград, 2001. – 24 с.
10. Личко В.С. Поняття та види правової допомоги в Україні: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.С. Личко. – О., 2013. – 24 с.
11. Світлична Г.О. Повноваження адвоката та їх посвідчення при здійсненні представництва у цивільному судочинстві / Г.О. Світлична // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О.А. Пушкіна (м. Харків, 22 травня 2010 року). – Х., 2010. – С. 311–314.
12. Титикало Р.С. Захисна функція юридичної допомоги в адміністративно-деліктному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Р.С. Титикало. – К., 2009. – 18 с.
13. Дзюбенко О.Л. Загальні положення договору про надання правової допомоги (правової послуги) / О.Л. Дзюбенко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2013. – Вип. 2. – С. 265–275. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2013_2_30.
14. Баскакова Д.В. К вопросу о коммерческой направленности юридических услуг / Д.В. Баскакова // Юриспруденция. – 2010. – № 2. – С. 106–114.
15. Книгін К.Г. Поняття і місце договору про надання юридичних послуг адвокатом у цивільному праві України / К.Г. Книгін // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Право. – 2011. – № 2. – С. 102–105. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2011_2\(7\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2011_2(7)_18).
16. Бондарь О.Н. Квалифицированная юридическая помощь – конституционная гарантия судебной защиты прав и свобод человека и гражданина в РФ : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / О.Н. Бондарь. – Ростов-на-Дону, 2008. – 30 с.
17. Стаматіна М.В. Поняття та сутність безоплатної правової допомоги в Україні / М.В. Стаматіна // Право і Безпека. – 2012. – № 3. – С. 135–139. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_3_31.
18. Вільчик Т.Б. Співвідношення понять «правова допомога» та «правові (юридичні) послуги» в юридичній науці та законодавстві України / Т.Б. Вільчик // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2013. – Вип. 6-2 (1). – С. 26–29.
19. Варфоломеева Т.В. Защита в уголовном судопроизводстве / Т.В. Варфоломеева. – К. : Ин-т адвокатуры при Киевском ун-те им. Тараса Шевченко, 1998. – 204 с.
20. Теория адвокатуры : [монография] / [А.В. Воробьев, А.В. Поляков, Ю.В. Тихонравов]. – М. : Грантъ, 2002. – 496 с.
21. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII // Офіційний вісник України. – 2016. – № 56. – Ст. 9.
22. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 17.
23. Правила адвокатської етики, затверджені Установчим З'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkdka.org/pravil-advokatskoji-etiki>.
24. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.
25. Про юридичну допомогу та консультації : Резолюція (78) 8 Комітету міністрів Ради Європи від 2 березня 1978 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_132.
26. Про застосування тримання під вартою, про умови, в яких воно має здійснюватися, і про заходи щодо попередження насильства: Рекомендація Rec (2006) 13 Комітету Міністрів Ради Європи від 27 вересня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Rec\(2006\)13%20in%20Russian.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Rec(2006)13%20in%20Russian.pdf).
27. Basic Principles on the Role of Lawyers, adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RoleOfLawyers.aspx>.
28. Амельков Н.С. Оказание квалифицированной юридической помощи заявителю и свидетелю в уголовном судопроизводстве : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / Н.С. Амельков. – М., 2014. – 172 с.
29. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 51. – Ст. 577.
30. Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 року № 966 IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 358.
31. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України, ст. 44 Кримінально-процесуального кодексу України, ст. ст. 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 47. – Ст. 109.
32. Тропіна О.М. Поняття та види договорів на надання юридичних послуг / О.М. Тропіна, Г.М. Дмитренко // Право і суспільство. – 2010. – № 4. – С. 93–97.
33. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 79. – Ст. 62.
34. Большой толковый словарь русского языка / сост. и гл. ред. С.А. Кузнецов. – СПб. : Норинт, 2000. – 1536 с.
35. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 2 т. / В.И. Даль. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2002. – Т. 2. – 2002. – 1088 с.
36. Титикало Р.С. Детермінація визначення «правова та юридична допомога» у теорії адміністративного права / Р.С. Титикало // Право України. – 2008. – № 3. – С. 94–97.
37. Панченко В.Ю. Юридическая помощь личности: общетеоретический аспект : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / В.Ю. Панченко. – Красноярск, 2004. – 30 с.
38. Потанина М.П. Адвокатура как гарант реализации конституционного права человека и гражданина на юридическую помощь в Российской Федерации : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / М.П. Потанина. – Челябинск, 2009. – 22 с.
39. Вільчик Т.Б. Конституційно-правовий статус адвокатури України / Т.Б. Вільчик // Теорія і практика правознавства. – 2015. – Вип. 2 (8). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/63588/59052>.

40. Кашковский В.С. Юридическая помощь как правовая категория и социально-правовое явление: вопросы теории и практики : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / В.С. Кашковский. – Тамбов, 2009. – 24 с.
41. Панченко В.Ю. Объект и предмет юридической помощи как формы правового содействия / В.Ю. Панченко // Личность, общество, государство, право. Проблемы соотношения и взаимодействия : материалы Международной научно-практической конференции (г. Пенза, 15–16 октября 2011 года). – Пенза, 2011. – С. 108–111.
42. Акимова С.Б. Обеспечение конституционного права граждан на оказание квалифицированной юридической помощи и защиты права собственности нотариатом в Российской Федерации : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / С.Б. Акимова. – М., 2004. – 24 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/script/cntSource.asp?cntID=100067090>.
43. Галоганов А.П. Правовой статус адвокатуры: российская законодательная модель и конституционные принципы обеспечения прав человека : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Судебная власть; прокурорский надзор; организация правоохранительной деятельности» / А.П. Галоганов. – М., 2011. – 50 с.
44. Кирилук Д.В. Міжнародно-правові стандарти права особи на правову допомогу та їх імплементація у законодавстві України / Д.В. Кирилук // Юридичний журнал. – 2005. – № 12. – С. 46–48.
45. Юшкевич О.Г. Надання правової допомоги як вид соціальних послуг / О.Г. Юшкевич // Право і Безпека. – 2009. – № 1. – С. 129–135.
46. Кудрявцев В.Л. Право на получение квалифицированной юридической помощи в системе защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина / В.Л. Кудрявцев // Право и правосудие: теория, история, практика : материалы Международной научно-практической конференции (г. Краснодар, 27 мая 2010 года) : в 3 т. – Краснодар, 2010. – Т. 1. – С. 93–97.
47. Кучерена А.Г. Роль адвокатуры в становлении гражданского общества в России : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Судебная власть, прокурорский надзор, организация правоохранительной деятельности, адвокатура» / А.Г. Кучерена. – М., 2002. – 44 с.
48. Булатова Н.А. Правовая природа юридических услуг / Н.А. Булатова // Нотариус. – 2009. – № 5. – С. 28–32.
49. Орлов А.В. Гражданско-правовое регулирование отношений в сфере оказания юридических услуг: сравнительно-правовое исследование : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / А.В. Орлов. – М., 2009. – 31 с.
50. Салчак А.А.-О. Договор об оказании юридических услуг. Особенности гражданско-правовой ответственности его участников : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / А.А.-О. Салчак. – М., 2006. – 197 с.
51. Щуковская О.М. Правовое регулирование деятельности по оказанию правовых услуг : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / О.М. Щуковская. – СПб, 2001. – 20 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=108270>.
52. Иванова В.В. Адвокатская деятельность: услуга или юридическая помощь? / В.В. Иванова // Ученые труды Российской академии адвокатуры и нотариата. – 2014. – № 2 (33). – С. 26–31.